

Miðvikan

Niels R. Finsen: Føroyingurin sum fekk Nobelvirðisløn

Niels Finsen er kendur sum tann fyrsti danin, sum fekk ein Nobelprís. Men hann var eins nógv føroyingur, sum hann var dani. Í veruleikanum var hann bert hálvur dani, tí pápin var íslendingur. Men hann er føddur, doyptur, vaks upp, gekk í skúla og varð konfirmeraður í Føroyum. Mamma hanasara er jarðað á Svínaryggi, sum greitt frá fríggjadagin

Niels gjørdist serliga gitin fyri at finna fram til eina ljósviðgerð av húðtuberklasjúkuni lupus, sum í ómunnligar tíðir millum annað hevði vanskapað andlitið á sínum ofrum, og sum eingin viðgerð hevði verið fyri.

Í røðini Hendur ið Sleptu seinasta fríggjadag var ein lýsing av barndóminum hjá Niels í Havn, sum beiggja hansara, Vilhelm, skrivaði í 1904.

Við amtmansborgini í Kopargøtu er ein lítil inngirðing, sum er til minnis um Finsen, og sum mynd var av í umrøddu grein.

Av hesum sæst, at Niels hevur verið ein sjáldsamur drongur. Hann fekk eisini góð ummæli bæði sum menniskja og sum vísindamaður.

Allers Illustrerede Konversations Leksikon skrivaði í 1907:

“Finsen var ikke blot fremragende som Videnskabsmand men ogsaa som Menneske. Hans store Beskedenhed og Elskværdighed fremhæves almindeligt, ligeledes han mægtige Energi og Viljestyrke.”

Eitt eyðkenni fyri Finsen var eisini, at hann var “dus” við sínar medarbeiðarar. Hetta er enn í dag sjáldsamt millum danir.

Pápin var eisini merkismaður

Niels Ryberg Finsen var næstelstur av 10 systkjum. Pápin, Hannes Christian Steingrim Finsen, var føddur í Íslandi í 1828. Í 1858, tvey ár eftir, at hann hevði fingið prógv sum lögfrøðingur, fekk hann starvið sum fúti í Føroyum.

Hann varð valdur á ting fyri Suðurstreymoy í 1869, og hann gjørdist fastur limur og formaður í lögtinginum, tá ið hann gjørdist amtmáður í 1871. Hetta starv hevði hann til 1884, tá ið hann gjørdist stiftsamtmáður í Ribe. Hann var tískil embætismaður í Føroyum í heili 26 ár.

Sonurin Olaf skrivaði í sínum endurminningum, at pápin var,

“den nobleste, fineste personlighed, en stilfærdig, dygtig og flittig embedsmand, som alle, han kom i berøring med, maatte holde af.” Hann verður eisini sagdur at hava verið føroyingum ein góður maður. Hetta kom eisini greitt fram í Dimmalætting, tá ið Finsen doyði í 1892, tá blaðið millum annað skrivaði: “Hans bramfri, ligefremme Væsen, hans Venlighed og Imødekommenhed mod alle, hans Retsind og hans Nidkærhed, gjorde ham i høj Grad yndet”, eisini hjá teimum, sum kundu vera ósamd við hann.

Misti mammuna fyra ára gamal

Niels varð føddur 15. desember 1860. Hann var doyptur í Havnar kirkju 13. mars árið eftir. Millum faddrar-nar vóru presturin Pryts, Jens Davidsen, skrivari, og sýslumaðurin H.C. Müller.

Mamma Niels, Johanne Sophie Caroline Christine Formann, kom úr Keypmannahavn. Mamma hennara Elisabeth Kristine Formann (1809-1901) gjørdist longu einkja 25 ára gomul. Hon náddi bara at vera gift í trý ár við Niels Ryberg Formann, sum Niels Finsen varð uppkallaður eftir.

Tá ið Niels var fimm ára gamal, gifti Hannes seg upp aftur við Bir-

Niels Finsen saman við sínum heilsystkjum og donsku ommuni. Olaf og omman sita. Standandi v.f. eru Niels, Elisabeth og Vilhelm

gitte Kirstine Formann, sum var systkinabarn fyrru konuna, og tey finga seks børn.

Tað er ikki nógv vit vita um hálv systkini hjá Nielsi. Men í samkomublaðnum hjá Kristna-

stovu í Keypmannahavn er ein frá-søgn hjá Andrew Sloan. Á einum útifundi á eini ólavsøku kom ein fremmandur maður til hansara og spurdi eftir gamla Sloan, pápa Andrew. Tá vísti tað seg, at hetta var Jón (John), yngsti sonur Hannes Finsen, f. 1872, sum nú vitjaði heim á sínar barndóms klettur. Hann búði tá í Johannesburg í Suðurafrika, har hann kom í eina kristna samkomu. Jón kom á mæti í Ebenezer ólavsøkudag, har hann greiddi frá sínum vitnisburði.

Eldri beiggja Niels, Olaf, (1859-1937) fór á skúlan Herlufsholm í 1873, og í 1875 fór hann at læra til apotekara. Tá ið hann var liðugur í 1883, kom hann til Føroya at vera apotekari. Seinni varð hann apotekari í Vejle og Keypmannahavn.

Olaf var í Føroyum fram til 1913. Hann hevði umframt apotek eisini

timburhandil. Eisini var hann løgtingsmaður og formaður fyri borgaraumboðanini í býráðnum. Umframt hetta var hann týskur, hollendskur og norskur varakonsul.

Niels skrivaði nógv saman við Olaf. Tað eru varðveitt heili 172 brøv teirra millum.

Í greinini fríggjadagin varð greitt frá barndóminum og fyrstu skúlagongdina hjá Finsen. Hann fekk tað ummæli, at “evnerne er smaa”, men henda fatan broyttist skjótt.

Kettan gav hugskotið, sum førði til Nobelprísín

Ein kelda til hesa grein er bókin “Lyssagen” hjá læknanum Jørgen Lyngsie.

Finsen fór at lesa til lækna í 1882, og hann varð liðugur í 1890. Fyrsta hugskotið um ta gagnligu ávirkanina av ljósinum fekk einaferð, hann sá eina kettu á einum taki. So hvørt, sum tað skuggaði fyri sólini, fluttu kettan seg, so hon aftur fekk sólina á seg. Hetta saman við øðrum eygleiðingum, eisini av insektum, gav honum sannføringina, at sólárljósið var grøðandi.

Í 1877 høvdu bretsir granskarar staðfest, at sólárljósið kundi drepa ella tarna sjúkuelvandi bakterium. Finsen bygdi sínar kanningar á hesa niðurstøðu. Eitt úrslit av hesum var ein serlig Finsenlampa, sum bert loyvdí lekjandi strálum frammat.

Byrjaði viðgerðina á fyrsta elverkinum í Keypmannahavn

Eitt tað fyrsta avrikið hjá Finsen var at finna fram til eina viðgerð av koppasjúklingum. Hetta var í 1893. Hugskotið var at lata sjúklingarnar liggja í einum “reyðum verilsí”, so tær ultraviolettu strálurnar ikki sluppu inn. Hetta var gjørt við reyðum gardinum fyri vindeyguni, og tað bøtti beinanvegin um støðuna hjá sjúklingunum.

Hetta var upprunaliga lítið

Partur av fylginum hjá Niels R. Finsen, ta ið hann fór til gravar